

En kyrka i radikal förändring

KARL-ERIK TYSK

I denna artikel visar kyrkoherde em. Karl-Erik Tysk hur Svenska kyrkan har förändrats under de senaste drygt hundra åren. Den konsekventa demokratiseringens konsekvenser blir synliga på många sätt – genom att läroämbetet inte längre har en självklar plats i de styrande organen, genom den partipolitiska dominans som i dag gäller, genom att kyrkans och församlingarnas organisationsformer hämtats från den kommunala och statliga strukturen. Detta är den första av tre artiklar, i vilka författaren tar upp hur Svenska kyrkan förändrats under det senaste seklet. De övriga artiklarna publiceras i SPT framöver.

UTVECKLINGEN PÅ DEN kristna trons och kyrkans område har under de senaste hundra åren i flera avseenden inneburit något av en revolution. Förändringarna har varit minst sagt radikala. Vad som en gång gällde, gäller inte längre. Det är många faktorer som bidragit till detta mångdimensionella skedande. Jag ska koncentrera mig på några av dem, den demokratiska styrelseformen, den evangeliska kyrkans följsamhet mot makt och kultur, den kristna tidsuppfattningen kontra presentismen och förskjutningen från lära till moral. Naturligtvis samspelar dessa faktorer med varandra.

En nödvändig, även om inte tillräcklig, förutsättning för vad som skett är uppenbarligen den demokratiska utvecklingen som fått stora konsekvenser för kyrkans styrelseformer. Dessa har i sin tur i hög grad påverkat andra områden inom det kyrkliga livet.

Kyrkans Herre har all makt

Kyrkan är i flera avseenden bunden till den Jesus Kristus, som framför allt evangelierna i Nya testamentet berättar om. Där framstår han inte bara som en mänsklig tänkare, eller vad man nu skulle vilja kalla honom, utan åtminstone enligt sin egen uppfattning som

Gud, något som möjligen än starkare kommer till uttryck i Paulus skrifter.

Det innebär att både det han säger och det han gör blir normerande. Frågan är på vilket sätt. Vore han bara en helt vanlig människa mer eller mindre beroende av sin egen tid, skulle det inte vara några större problem. Då skulle kyrkan kunna handskas med hans tankar som man kan göra med andra tänkande människors. Kristendomen skulle då vara en bland ett otal kulturella riktningar, »ismer», kanske inte ens en religion, möjligtvis bara en morallära av tvivelaktigt slag.

Men nu verkar det alltså inte vara så enkelt, eftersom just hans gudomliga karaktär måste tas i beaktande, vilket gör att hans ord får en exceptionell dignitet, speciellt när det kommer till det som brukar kallas kyrkans lära, dess omfång och tolkning.

Det är denne Jesus som vid sitt avsked från den här världen säger: »Ät mig har getts all makt i himlen och på jorden» (Matt. 28:38). Det är ett klart uttryck för var den högsta makten ligger. I Jesu möte med Pilatus kommer detta tydligt fram: »Du skulle inte ha någon makt över mig om du inte fått den från ovan» (Joh. 19:11).

Jesus Kristus är både kyrkans och världens

Herre. Samtidigt måste man fråga sig hur denna makt utövas över den här världen. När Jesus frestas avvisar han den makt som erbjuds honom (Matt. 4:8ff). I samtalet med Pilatus säger Jesus: »Mitt rike hör inte till denna världen» (Joh. 18:36). Uppenbarligen sker det inte genom de normala maktmedel som står människan till förfogande. Fortfarande tycks det vara på ett fördolt sätt. Den enskilde kristne uppmanas att förhålla sig till den Jesus som en gång levde här i världen och rätta sig efter vad han då gjorde. Kanske är det Sören Kierkegaard som mer än någon annan med rätta betonat detta, särskilt i sin bok som på svenska fått titeln *Övning i kristendom* (på svenska 1939).

Kyrkan och den kristna tron har under årtusenden levt i samhällen som styrts på ett auktoritärt sätt. Relationen till de styrande har, åtminstone sedan kristendomen blev statsreligion i det romerska riket, präglats av både underdånighet och överhöghetskrav. Teokratien har ibland setts som ett ideal, utövat av kejsare eller påve. Men den har knappast varit förenlig med Jesu undervisning, om att man måste lyda Gud mer än människor, även om kyrkan i Paulus anda ofta manat till lydighet för överheten. Den har många gånger medfört att kristna förföljts både av stat och av kyrka, inte så sällan i förening.

All makt utgår från folket

Demokrati innebär, såsom den kom att formuleras i Regeringsformen (1974), att all offentlig makt (i Sverige) utgår från folket. Den traditionella kristna uppfattningen har däremot varit att all makt utgår från Gud. Här föreligger således *prima facie* en konflikt, som blir akut när folkstyret fattar beslut om det som enligt kyrkans eget sätt att se endast tillkommer henne själv att avgöra.

När det demokratiska synsättet det senaste århundrandet mer och mer slagit ige-

nom i kyrkans interna styrelseformer, har de svårigheter som detta medfört inte så sällan kommit i dagen. Vi kan naturligtvis ta vår utgångspunkt var som helst i denna kedja av händelser, men låt oss börja på lokal nivå för nittio år sedan.

Under sekler hade den lokala församlingens beslutande organ varit kyrkostämman med kyrkoherden som ordförande. Det var en form av direktdemokrati, som skilde sig från den framväxande representativa demokratin. Varje röstberättigad kunde delta i stämmans sammankomster. Den hade emellertid blivit mindre välbesökt, kanske därför att folk i allmänhet litade på dem som bar ansvaret och endast i mera kontroversiella frågor behövde göra sin stämma hörd, kanske också av ett ökat ointresse för församlingens angelägenheter. Det ofta ringa antalet beslutsfattande kom dock att ses som ett problem vilket krävde en förändring. Där fanns säkert också en önskan att kunna utöva en större direkt politisk kontroll över församlingarna, inte endast att skapa en bättre folklig representation.

Genom *Lagen om Församlingsstyrelse* (1930) infördes på lokal nivå den representativa demokratin. I församlingar med mer än 5000 invånare blev beslutsrätten överförd till kyrkofullmäktige. Kyrkoherden blev nu inte längre självskriven ordförande men hade fortfarande rätt att närvara. Dock förblev han ordförande i kyrkorådet som skulle bestå av personer som ansågs vilja främja församlingslivet.

Kyrkan kom genom detta att i princip styras på samma sätt som de borgerliga kommunerna, även om det skulle ta tid innan systemet helt genomförts. Fältet låg nu öppet för ett partipolitiskt styre på det lokala planet. Förhoppningen om att de så kallade kyrkopolitikerna skulle vara intresserade av det inre kyrkliga livet skulle inte alltid komma att infrias.

Den tillsynes naturliga demokratiseringsprocess som nu på allvar tog sin början har en uppenbar relation till den förändrade tidsuppfattning som så småningom växte fram. Enligt en demokratisk princip utgår all makt från folket, det vill säga det som folket för närvarande genom val ger uttryck för. Denna tidsuppfattning skiljer sig från den traditionellt kristna. Mera om detta senare.

Denna process kom att få vittgående konsekvenser och gav kyrkan den styrelseform som den fortfarande har. Men resterna av den gamla kristna synen levde ändå kvar och orsakade spänningar. Bundenheten vid Kristi ord och handling utgör ett korrektiv, som gör att samtidigt inte helt kan ta över, inte ens för de mest anpassliga.

Så småningom kom kyrkostämman att helt försvinna. Från och med 2010 är det endast hovförsamlingen som styrs av en stämma. Motsvarande förändring på stiftsplanet dröjde ända till 1989, då ett stiftsfullmäktige inrättades. På nationell nivå skedde en successiv anpassning till en demokratisk ordning. Lekfolket tillförsäkrades majoritet genom den nya kyrkomötesförordningen som trädde i kraft 1949. Från och med 1983 genomfördes en fullständig demokratisering. Präster och lekfolk fick i val gemensamt konkurrera om de 251 platserna. Biskoparna förlorade sitt ledamotskap men behöll sin närvaro- och yttranderätt.

Om demokratiseringen på lokal nivå inte i och för sig behövde utgöra ett hot mot kyrkans förankring i tron på Jesus Kristus som Guds Son, skulle på en högre nivå, där till exempel lärofrågor avgjordes, svårigheter kunna uppkomma.

Statskyrka blir kommunalkyrka

En fråga som diskuterats länge fick förnyad aktualitet inför millennieskiftet, den som handlade om kyrkans förhållande till staten.

Man talade nu inte längre om skilsmässa utan om en relationsförändring, eftersom banden långt ifrån helt klipptes av.

Riksdagen fattade ett beslut om grundlagsändringar och övriga lagar den 4 juni 1998 och ytterligare ett den 18 november. Förändringen skulle träda i kraft den 1 januari 2000. Genom *Lag om Svenska kyrkan* definierade riksdagen kyrkan som ett evangeliskt-lutherskt trossamfund, en öppen och rikstäckande folkkyrka, där en demokratisk organisation samverkar med kyrkans ämbete.

Staten har alltså i demokratiska beslut bestämt vissa för kyrkan väsentliga egenskaper. Man tillförsäkrade kyrkans ämbete en viss, om än begränsad roll, men därigenom byggde man in en potentiell konfliktkälla. Balansen mellan en demokratisk och en ämbetsorienterad ordning kan i teorin verka hanterlig att upprätthålla men i praktiken finns inga garantier för att den ska hålla.

Relationsförändringen har inneburit en kraftigt ökad makt för de politiska partier som ställer upp i kyrkovalen och som hela tiden har behållit sin majoritet, trots de icke-partipolitiska grupperingarnas försök att göra sig gällande.

Från att ha varit en nationalkyrka, om man nu inte vill tala om en statskyrka, har Svenska kyrkan i vissa avseenden blivit en kommunalkyrka, i andra en politikerstyrd kyrka. Man kan ha olika meningar om detta, men det var förmodligen inte vad många som önskade en fri kyrka hade tänkt sig.

Detta har medfört konflikter mellan präster och förtroendevalda, som inte så sällan lett till att obekväma personer, framför allt kyrkoherdar, fått avgå med ett inte föraktligt avgångsvederlag som plåster på såren. Det har skett i en utsträckning som i jämförelse med tiden före 2000 kan tyckas förskräckande.

Det är inte svårt att lägga märke till att kyr-

kan blivit upptagen med organisatoriska och administrativa angelägenheter, vilket lett till att utrymmet för det andliga livet i viss utsträckning krympt. Inte minst omsorgen om den kyrkliga ekonomin har gjort att det blivit viktigare att behålla medlemmarna än att ge dem en kristen fostran. Också detta kan förefalla vara en rubbning av balansen mellan ämbete och demokrati.

I den nya Kyrkoordningens första paragraf anges vad som är kyrkans tro, bekännelse och lära. På slutet finns satsen »samt i andra av Svenska kyrkan bejakade dokument». Denna kan verka som ett oskyldigt tillägg men med tanke på den utsatta position som läran har, kan den leda till beslut som saknar grund i kyrkans för övrigt antagna bekännelser. Biskoparna kan visserligen blockera ett beslut i en lärofråga med hänvisning till att förslaget strider mot kyrkans bekännelse, men en sådan blockering kan med två tredjedels majoritet avvisas året efter det att ett nyval till kyrkomötet ägt rum. Läran kan alltså bli föremål för ett demokratiskt beslut.

I inledningen till Andra avdelningen i Kyrkoordningen sägs att den demokratiska organisationen och kyrkans ämbete eller vigningstjänst har gemensamt ansvar för att bedriva en verksamhet i enlighet med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Men det är den demokratiska organisationen, som har det sista ordet.

I dessa yttersta dagar har det visat sig att en stiftsstyrelse skulle kunna säga upp en biskop. Eftersom biskopen inte bara är en andlig ledare utan också ordförande i ett i stort sett demokratiskt valt organ är det helt följdriktigt att något sådant kan förekomma. Det är inget att förvåna sig över att de förtroendevalda vill tillämpa de regler som gäller i samhället. Förvåning väcker däremot biskopsmötets reaktion.

Man kan inte komma ifrån intrycket av att de som utarbetade den nya kyrkoordningen präglades av en påtaglig naivitet som fortfarande präglar det biskopsmöte som uppenbarligen borde ha reagerat tidigare, när kyrkans styrelseformer diskuterades och innan ett beslut fattades. Man skulle nästan kunna säga att den episkopala kyrkan efter alla de demokratiska reformer som genomförts levt på de förtroendevaldas nåder.

Tillbaka till Jesus

Det torde knappast vara enkelt att förena idén om att allt makt utgår från folket med tanken på att all makt tillhör kyrkans Herre.

Det är inte alls självklart att vad jag kallat för den kristna läran därmed vilar på en säker grund. En genomdemokratisk beslutsprocess i kyrkan kan i princip leda till att kyrkans lära förändras på ett väsentligt sätt. Förståelsen av vem Jesus är och vad han vill ligger ytterst i folkets händer och för närvarande hos dem som i mer eller mindre politiska val representerar detta folk, även om de personligen skulle stå främmande för honom.

Men det berör naturligtvis inte bara synen på kyrkans Herre utan också andra egenskaper som har ansetts viktiga för kyrkan, vilket biskopsmötets reaktion på händelserna i Härnösand visar. Biskopsämbeten hör i den kyrkliga traditionen nära samman med Jesus själv och det uppdrag han gett sina apostlar. Låt vara att Svenska kyrkan inte kan göra samma anspråk på kontinuitet som exempelvis den romersk-katolska eller de ortodoxa kyrkorna.

Den kollision som en episkopal kyrka kan drabbas av i ett demokratiskt samhälle kan några episkopala invandrarkyrkor vittna om, då de för att få statsbidrag tvingades skapa en demokratisk styrelseform vid sidan av den episkopala strukturen. Kanske kunde Svenska kyrkan tagit lärdom av detta.